

Darja Pavlič

Boris A. Novak: *Obredi slovesa*

Ljubljana: Študentska založba, 2005

Nova pesniška knjiga Borisa A. Novaka je že štirinajsta po vrsti, odkar je leta 1977 izšel njegov prvenec. Umestimo jo lahko v precej opazni tok sodobne slovenske poezije, v katerem je lirski subjekt izenačen z avtorjem. Izpovedovanje lastnih doživetij je značilno na primer za Uroša Zupana in Petra Semoliča, med avtorji, ki so nekoliko starejši od Novaka, pa velja omeniti zlasti Josipa Ostija. V Novakovem opusu so osebni toni prisotni predvsem v zbirkah, ki so sledile *Stihiji* iz leta 1991, medtem ko se je v starejših knjigah večkrat naslonil na mitološke ali pravljicne motive.

V opisovanju osebnih in družinskih izkušenj lahko prepoznamo postopek, ki so ga uvedli romantiki. Prav oni so zaslužni za vzpon (avto)biografskih žanrov, ki jih navadno povezujemo s proznim načinom izražanja, vendar literarna zgodovina v zvezi z romantiki omenja tudi pesniške avtobiografije, značilen primer je Wordsworthova obsežna pesnitev *Preludij*. Novakovi *Obredi slovesa* se seveda precej razlikujejo od omenjene pesnitve – najočitneje na formalni ravni, saj gre za zbirko, sestavljeno v glavnem iz sonetov. Wordsworth je v svoji pesnitvi (napisal je več različic) opisal, kako je potekal njegov pesniški razvoj. Čeprav Novakova zbirka nima takega namena, ki bi služil kot organizacijski princip za urejanje spominskega gradiva, lahko v nekaterih pesmih prepoznamo glavne "postaje" v procesu avtorjevega dozorevanja. Oba pesnika uporabljata isti postopek (seveda Wordsworth neprimerno bolj vztrajno in dosledno): odrasla se spominjata tistih dogodkov iz svojega otroštva, za katere lahko kot izoblikovani osebnosti presodita, da sta ob njih pokazala neobičajno senzibilnost. Vzporednice med nekaterimi doživljaji so prav zanimive, tako npr. o šestnajstletnem Wordsworthu izvemo, da je bil panteist, saj je "v vseh stvareh videl eno življenje", medtem ko Novak o sebi kot petnajstletniku pove, da je bil pesnik – čeprav ni pisal pesmi –, ker je v odsevih uličnih luči "VIDEL žareče znamenje / o čudežni, neznanski vrednosti sveta". V obeh primerih gre za zavestno konstruiranje lastnega jaza, za nujno mitologizacijo, brez katere posameznik samega sebe ne more prepoznati kot vir ustvarjalnosti. Tovrstno osmišljanje preteklih dogodkov je rdeča nit Wordsworthove avtobiografije, medtem ko so osebni doživljaji v *Obredih slovesa* samo izjemoma izrecno prepoznani kot pomembne stopnje

v razvoju pesniške identitete. Novak je v prej citirani pesmi s pomenljivim naslovom *Pesniku, ki sem bil* zapisal tudi verze, ki pomenijo korak v nasprotno smer, proč od mitologizacije: "Ko danes gledam ulične luči // in luže, vidim le stvari. /.../ Danes pišem pesmi z besedami. Toda pesnik, // pesnik sem bil takrat, ko sem lebdel nad tlemi ..." Te verze lahko razumemo kot avtorjevo obžalovanje, da se ne more več enačiti z romantično podobo Pesnika; obenem je v njih težko spregledati poklon Pesniku, ki je obdarjen s sposobnostjo, da vidi več od običajnih ljudi. Cikel *Ars poetica*, s katerim se zbirka konča, ponuja nekaj nasprotujočih si odgovorov na vprašanje, kako nastaja poezija, in iz njih lahko razberemo, da slovo od Pesnika nikakor ni dokončno. Novak po eni strani priznava, da se težko spopada z belino papirja, po drugi pa zapiše, da "neslišni glas diktira pesem, kot v sanjah". Ustvarjalnost je torej povezana z navdihom, na katerega je treba potrpežljivo čakati. Toda pesnik ni samo pasivni sprejemnik, saj mora paziti, da njegovo pisanje ne postane prazno oziroma da bo "resnica navzoča v teh črkah" in da se svet ne bo "umaknil iz črk". V teh verzih seveda spet odmevajo romantični pogledi na poezijo; v novejši slovenski poeziji najdemo podobne formulacije (pesem je dar, pesnik mora paziti, da njegovo pisanje ne postane rutina) pri Kajetanu Koviču. Oba pesnika povezuje tudi to, da ob uporabi tradicionalnih pesniških oblik, kakršna je sonet, spoštujeta pravila, povezana z ritmom in rimo.

Medtem ko sta bili dve novejši Novakovi zbirki, *Alba* in *Žarenje*, osredinjeni na ljubezen, so *Obredi slovesa*, podobno kot pred njimi knjiga *Odmev*, tematsko bolj raznolik. Naslov je prevzet iz pesmi, ki govori o slovesu od umirajoče matere, vendar se slovo v dobesednem ali prenesenem pomenu dogaja na več ravneh. Pesnik se poslavlja od matere, očeta, svojega otroštva, doma, ljubljene, zavrženih možnosti izbire in, kot smo že omenili, je nakazano tudi slovo od podobe Pesnika. Zdi se, da je eno glavnih sporočil zbirke spoznanje, da je slovo proces, ki ga ni mogoče časovno omejiti, opraviti mimogrede in brez čustvene vpletenosti. Obred je slovesno dejanje, ki usmerja naša najgloblja čustva in s tem omogoča, da pridemo v stik z njimi tako, da to lahko prenesemo. Ko čustvo postane pesniška tema, ima pesem podobno vlogo kot obred. Največjo bolečino povzroča rez smrti, toda celo v tem primeru slovo ni dokončno. Že v zbirki *Odmev* je pesnik pretresljivo opisal svoje slovo od umirajočega očeta. V *Zadnjem obisku* iz *Obredov slovesa* se od njega poslovi še enkrat, tokrat od njegove sanjske podobe: "Jočem, dokončno sam. Zadnjič zbogom, oče ..." Bolečina, o kateri govori ta verz, je nedvomno iskrena. Čeprav govori o zelo intimnem čustvu, lahko nemara tudi podvomimo o pesnikovi iskrenosti: Je res jokal? Je res zaklical zbogom? Je očeta res klical oče ali pa mu tako pravi zato, ker je beseda oče skrita v besedi jočem? Sta

tudi besedi dokončno in z bogom uporabljene zaradi zvočnega ujemanja z besedo oče? Taki in podobni pomisleki nas lahko pripeljejo do zanimivejšega vprašanja, ali čustva res prihajajo iz naših src oziroma kako močno jih usmerja kultura, v kateri živimo. Za slovensko prav gotovo ne moremo reči, da nam narekuje, naj jočemo, kadar smo žalostni, kvečjemu nam to dopušča. Če torej Novakovi čustveno zelo intenzivni verzi ne zvenijo kot kliše, ampak prepričljivo, je to mogoče razumeti tudi kot posledico dejstva, da slovenska kultura (in z njo poezija) nikoli ni bila izrazito razčustvovana. V tej luči nas tudi Novakov občutek, da ostaja večni tujec, ne sme presenetiti.

Motiv očetove smrti je mogoče zaslediti vsaj pri dveh že omenjenih sodobnih slovenskih pesnikih, Koviču (*Sibirski cikel*, 1992) in Semoliču (*Bizantinske rože*, 1994), medtem ko je motiv umirajoče matere po vsej verjetnosti uvedel prav Novak. Njej je posvečen cikel zamirajočih sonetov (to obliko je iznašel pesnik sam, uporabljal jo je že v zbirki *Alba*; italijanskemu sonetu je dodal še dve dvostišji in dva samostojna verza) z naslovom *Prva ženska*. Izgubo očeta in matere pesnik doživlja podobno, saj gre v obeh primerih za izgubo varnosti. Temeljno spoznanje je ubesedeno že v pesmi *Oče* iz zbirke *Mojster nespečnosti*: "Dokler so starši živi, se s telesom / postavijo med smrt in nas, otroke". Otrok, ki skrbi za umirajočega očeta ali mater, poskuša zanju odigrati vlogo starša oziroma starejšega brata, a ju seveda ne more obraniti pred smrtjo. Bolečina slovesa, ki telesno prisotnost spremeni v zgolj spominsko, je v ciklu *Prva ženska* neizmerna prav zaradi občutka nemoči. Pesmi *Brezčasje* in *Od začetka do konca* sta, na prvi pogled presenetljivo, napisani v ritmu alpske poskočnice oz. valčka. Veseli ritem je povezan s spomini na srečno in varno otroštvo, ima pa tudi nalogo ustvarjati občutek brezčasje in je pesnikov poskus, da bi v trenutku najhujše stiske priklical varljivi privid varnosti pred smrtjo. Če vemo, da "pesmi in skladbe, sestavljene v ritmu alpske poskočnice, spričo svoje preprostosti kaj rade zdrsnejo v banalnost, dolgočasno in prazno veseljaštvo, v pesniško jodlanje" (B. A. Novak: *Oblike sveta*), potem lahko samo občudujemo pesnikovo drznost, da se je odločil uporabiti ta ritem, in to, kako zelo sta mu pesmi uspeli.

V kratkem ciklu z naslovom *Bližina*, ki ga lahko beremo kot nadaljevanje zbirk *Alba* in *Žarenje*, skuša razum obvladati, zaježiti ljubezenska čustva. Novo je priznanje, da je daljava med ljubljenima osebamama nekaj dobrega, saj prav zaradi nje ostajata privlačna drug za drugega. S *Hvalnico daljavi* pesnik pokaže, v kateri koncept ljubezni je ujet. Geografska ločenost zaljubljenec je bila v *Albi* in *Žarenju* metafora za neuresničljivost želje po trajnem in popolnem zlitju dveh duš in dveh teles. Pesnik in njegova izvoljenka uživata in trpita v strastni ljubezni, v hrepenenju, ki se nikoli dokončno ne izpolni.

Tak koncept ljubezni poznamo iz mita o Tristanu in Izoldi, iz katerega vemo tudi to, da so ovire, ki zaljubljenca ločujejo, prvi pogoj za ohranjanje njune strastne ljubezni.

V kontekstu zbirke *Obredi slovesa*, ki v glavnem opisuje osebne doživljanje, zelo izstopa cikl *Odločitve*. Gre za razmislek o etičnem ravnanju, ki ga pesnik (tako kot Kierkegaard) povezuje z izbiro. Cikl po eni strani opisuje dileme, s katerimi se srečuje etični človek: kadar ima pred sabo dve možnosti, je včasih treba izbrati obe (npr. oba otroka), včasih je treba poiskati kompromis (“Med zemljo in nebom / izberi obzorje.”) ali celo popolnoma novo rešitev (“Med dvema avtomobiloma / izberi hojo čez polje.”); cikl po drugi strani opozarja na čustveno težo izbire, kajti vsaka ločitev (tudi od neizbrane možnosti) boli. Na koncu je treba omeniti še pesmi, v katerih Novak izraža svoje sočutje z begunci in izbrisanimi. Zanje se, kot vemo, zavzema tudi dejavno, ne samo v besedi. Knjiga *Obredi slovesa* je torej več kot intimni dnevnik, je poziv k čustveni odprtosti do sebe in drugih, drugačnih. Lahko izvabi solze ali spravi v zadrego, skoraj gotovo pa bralca ne bo pustila hladnega.